

УДК 331.5 : 332.1

Легкий Василь Іванович,
кандидат економічних наук,
завідувач кафедри управління персоналом
і економіки праці
Івано-Франківського університету права
імені Короля Данила Галицького

ВПЛИВ ТА ОЦІНКА МЕЗОФАКТОРІВ ФОРМУВАННЯ ЗАЙНЯТОСТІ НАСЕЛЕННЯ ПРАЦЕНАДЛИШКОВОГО РЕГІОНУ

Окреслена ієрархічна структура мезофакторів формування зайнятості населення працenaдлишкового регіону. Охарактеризовано можливий вплив мезофакторів формування зайнятості населення в працenaдлишковому регіоні. Акцентується увага на тому, що за допомогою ефективної регіональної політики деструктивний вплив мезофакторів на зайнятість населення в працenaдлишковому регіоні може бути послаблений.

Ключові слова: працenaдлишковий регіон, мезофактор, ринково-кон'юнктурні мезофактори, зайнятість населення, приховане безробіття.

Постановка проблеми. У вітчизняній науковій думці вчені досить часто звертаються до питання визначення факторів впливу на регіональні ринки праці, на сферу зайнятості чи на безробіття. Це зумовлено необхідністю визначення, насамперед, тих факторів, що створюють диспропорції на регіональному ринку праці, розуміння сили їх впливу та можливості її нівелювання чи ж, навпаки, необхідності пристосування до них. Простеження причинності працenaдлишковості внаслідок таких впливів майже не спостерігається, що доводить унікальність нашого дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням факторів, що впливають на регіональні ринки праці, сферу зайнятості та безробіття займалися В. Брич, С. Ваврикович, С. Герчанівська, Б. Довжук, О. Дяків, О. Заставецька, Є. Качан, Н. Кирич, Г. Коцелко, В. Островерхов, Д. Ткач, І. Ткач, С. Хаба, П. Шушпанов та ін. Незважаючи на те, що зазначені науковці представили цінні результати, які стосуються аналізу зайнятості та безробіття, державного регулювання сільського ринку праці, трансформації структури зайнятості населення тощо, однак залишається ще місце для розвідок питань відбору сучасних проблем зайнятості, що базуються на перехресному порівнянні в просторі і часі, факторів формування зайнятості населення в працenaдлишковому регіоні, тіньової зайнятості, усунення дисбалансу між попитом і пропозицією на фахівців з вищою освітою та ін.

Постановка завдання. Мета дослідження полягає у виявленні системи факторів формування зайнятості населення працenaдлишкового регіону та встановлення можливого впливу макрофакторів на останню.

Виклад основного матеріалу дослідження. Працenaдлишковість регіону вимагає особливих підходів щодо виявлення факторів формування сфери зайнятості. Це обумовлено необхідністю визначення, насамперед, тих факторів, що зумовлюють

диспропорції на регіональному ринку праці, розуміння сили їх впливу та можливості її нівелювання чи ж, навпаки, необхідності пристосування до них.

Розглянемо більш детально мезофактори, що проявляються на регіональному та субрегіональному (окремих населених пунктів) рівнях, та які, у більшій мірі піддаються коректуванню в напрямі сприяння позитивних впливів на сферу зайнятості та недопущення надмірної праценадлишковості (табл. 1).

Таблиця 1.

**Мезофактори формування зайнятості населення
в праценадлишковому регіоні**

№ з/п	Рівень прояву	Основні індикатори	Можливий вплив на праценадлишковість регіону
1	Ринково-кон'юнктурні	Попит на економічно активне населення	Зростання попиту на економічно активне населення закономірно зменшує праценадлишковість і навпаки
		Оборот економічно активного населення	Пришвидшений оборот економічно активного населення сприяє зменшенню терміну незайнятості, у результаті чого праценадлишковість регіону на довгостроковий період зменшується, проте в окремих періодах може сягати підвищеного рівня
		Якість економічно активного населення	Висока якість економічного активного населення, що виражається в його інтелектуально-трудовому потенціалі, зумовлює додатковий попит, притягує капіталовкладення інвесторів та зростання ділової активності в регіоні, як наслідок, праценадлишковість зменшується
		Сегментна структура економічно активного населення (у т.ч. професійно-кваліфікаційна)	Диспропорції в сегментній структурі економічно активного населення призводять до праценадлишковості за окремими групами, наприклад, в розрізі окремих професій, вікових груп, статевої приналежності. З іншої сторони, характерна сегментна структура в регіоні, що залишається сталою на довгостроковий період, стимулює розвиток відповідних видів економічної діяльності, проте такі взаємовпливи є порівняно слабкими
		Приховане безробіття	Зростання прихованого безробіття через несприятливу економічну ситуацію підвищує офіційну праценадлишковість, що є дуже негативним для регулювання таких процесів
		Маркетингове середовище	Сприятливе маркетингове середовище підвищує ділову активність в регіоні, як наслідок, створюються нові робочі місця та праценадлишковість зменшується і навпаки
2	Економічні	Структура економіки регіону	Структура економіки визначає просторово-функціональну специфіку виробництва та надання послуг та, як наслідок, формує потребу в економічно активному населенні у розрізі видів економічної діяльності. Невідповідність структури економіки професійно-кваліфікаційній структурі населення спричиняє диспропорції та, як наслідок, праценадлишковість зростає. Так само, переважання в структурі видів економічної діяльності, де

			потреба в працівниках вища, зменшується праценадлишковість і навпаки
		Місцеве оподаткування	Зростання податкових ставок до місцевих бюджетів та їх диференціація понижує сприятливість умов для ділової активності в регіоні, як наслідок, зменшується кількість робочих місць та праценадлишковість зростає
		Інвестиційна привабливість	Підвищення інвестиційної привабливості стимулює інвестиційні капіталовкладення й створення нових робочих місць та, як наслідок, праценадлишковість зменшується
3	Екогомологічні	Соціальна інфраструктура (навколишнє середовище)	Наявність природоохоронних об'єктів, обмеження забруднення навколишнього середовища не допускає розміщення екологічно небезпечних підприємств, тому потреба в окремих професійних групах працівників може зменшуватись. Так само, високий рівень забруднення докільля перешкоджає розвитку сфери послуг та інших екологічно чистих видів виробництва, що понижує потребу в окремих професійних групах працівників
		Рівень здоров'я	Погіршення показників рівня захворюваності підвищує частку тимчасово непрацездатних осіб, тих, які добровільно відмовляються від місця праці через стан здоров'я
4	Геопросторові	Сусідство до інших регіональних ринків праці	Суміжність території регіону з більш розвиненими регіонами, зокрема з потужними агломераційними ядрами, спричиняє міжрегіональну (у т.ч. маятникову) міграцію, як наслідок, праценадлишковість зменшується і навпаки
		Узгодженість простору та пропозиції економічно активного населення	Надмірна густота населення та невідповідність приросту економічно активного населення виробничому потенціалу регіону з слабкими еміграційними відтоками зумовлює праценадлишковість і навпаки
5	Інфраструктурні	Соціальна інфраструктура	Розвинена соціальна інфраструктура посилює привабливість регіону для працевлаштування, стимулює міграційні потоки в регіон, як наслідок, праценадлишковість зростає
		Управлінські структури	Наявність профільних управлінських структур, що реалізують дієві заходи в сфері зайнятості, сприяє послабленню праценадлишковості
		Розвиток служби зайнятості (центрів зайнятості, кадрових агенцій, бірж праці тощо)	Розширення мережі служб зайнятості, їх активна діяльність суттєво впливає на зменшення праценадлишковості регіону. Окрім того виникає потреба в фахівцях державної служби, психологах, педагогах, що працюють з населенням, яке шукає роботу. Ефективна діяльність служб понижує приховане безробіття, сприяє офіційному працевлаштуванню населення
6	Організаційні	Ефективність управління	Ефективні, економічно обґрунтовані заходи місцевих органів державної влади знижують праценадлишковість регіону
		Регіональні	Реалізація документів регіонального рівня з недопущенням їх

		програми зайнятості, стратегії, інші розпорядчі документи	декларативності, повним фінансуванням передбачених заходів та відповідальністю визначених суб'єктів за їх виконання знижує працenaдлишковість регіону
		Прозорість діяльності місцевих органів державної влади	Прозорість діяльності державних структур, недопущення корупційних проявів, співпраця з недержавними структурами (профспілками, громадськими організаціями, роботодавцями, економічно активним населенням) знижує працenaдлишковість регіону
		Рівень розвитку соціального діалогу	Можливість впливу недержавних структур (профспілок, громадських організацій, роботодавців, окремих фізичних осіб) на політичні рішення, як правило, підвищують ефективність управління сферою зайнятості та, як наслідок, зменшують працenaдлишковість регіону
7	Підприємницькі	Ділова активність	Формування центрів ділової активності, тяжіння підприємств за суміжними видами економічної діяльності створює нові робочі місця та, як наслідок, працenaдлишковість зменшується
		Пропозиція робочих місць	Зростання пропозиції робочих місць зменшує працenaдлишковість і навпаки
		Стан матеріально-технічної бази виробництва та надання послуг	Покращення стану матеріально-технічної бази підприємств покращує їх рентабельність, підвищує обсяги виробництва (надання послуг), як наслідок, призводить до розширення виробництва та зростання потреби в створенні нових робочих місць
		Рівень технічного забезпечення і технологічного розвитку сфери виробництва та надання послуг	Зростання рівня технічного забезпечення та технологічного розвитку, як правило, призводить до зменшення попиту на економічно активне населення через автоматизацію виробничого процесу (процесу надання послуг). З іншої сторони, зростає попит на окремі групи професій (технологи, інженери, програмісти тощо)
		Рентабельність діяльності	Підвищення рентабельності діяльності підприємств стимулює їх розширення та створення нових робочих місць, як наслідок, працenaдлишковість зменшується і навпаки
		Інноваційність діяльності	Зростання інноваційності в діяльності створює попит на окремі групи професій, що найбільше продукують інноваційні ідеї та здатні їх втілювати в життя
8	Соціальні	Організація праці	Покращення організації праці підвищує вимоги до економічно активного населення, активізує міграційні потоки в регіон, як наслідок, працenaдлишковість може зростати
		Безпека праці	Зростання рівня безпеки праці підвищує вимоги до економічно активного населення, активізує міграційні потоки, як наслідок, працenaдлишковість може зростати

		Рівень розвитку громадянського суспільства	Активізація участі економічно активного населення у різних формах соціального діалогу, вираження громадянської позиції спричиняє можливість їх впливу на політичні рішення, захисту своїх прав, як наслідок, працевладлишковість може зменшуватись
		Правова культура населення	Підвищення правової культури сприяє дегінізації зайнятості, унаслідок чого працевладлишковість регіону зростає. З іншої сторони, вміння захищати працівниками свої права перед працедавцями зменшує їх звільнення за власним бажанням чи за згодою сторін
9	Науково-освітні	Співпраця місцевих органів державної влади науковими освітніми установами	Наукове обґрунтування політичних рішень понижує їх популістський та декларативний характер, підвищуючи таким чином ефективність управління сферою зайнятості, внаслідок чого працевладлишковість зменшується. Активізація співпраці також підвищує роль наукової діяльності, створює додатковий попит на економічно активне населення відповідного освітнього рівня (у т.ч. осіб, що здобули науковий ступінь)
		Можливість підвищення кваліфікації, перекваліфікації	Активізація пошуку економічно активним населенням місця працевладштування через підвищення кваліфікації чи перекваліфікації відповідно до потреб регіонального ринку праці зменшує працевладлишковість і навпаки
10	Інформаційні	Система інформаційного забезпечення	Розвиток системи інформаційного забезпечення сфери зайнятості з висвітленням інформації про вакансії сприяє кращій орієнтації економічно активного населення на ринку праці, пошуку місця працевладштування та, як наслідок, працевладлишковість регіону зменшується
		Доступ до засобів комунікації	Покращення доступу до комунікацій дає можливість використання переваг телепраці, розвитку віртуального робочого місця, як наслідок, працевладлишковість регіону зменшується
11	Культурні	Традиції	Усталеність традицій щодо організації праці, обрання виду професії, економічної діяльності, набуття підприємницького хисту залежно від ситуації може підвищувати чи зменшувати працевладлишковість регіону

Джерело: [6, с. 63-66]

Домінантну роль серед мезофакторів відводимо *ринково-кон'юнктурним*. Серед них – попит на економічно активне населення. Даний індикатор залежить від економічної кон'юнктури, ступеня механізації (автоматизації, комп'ютеризації) праці, співвідношення витрат на оплату праці і обладнання [5, с. 13].

Якість економічно активного населення формує сукупність кваліфікаційних характеристик (рівень освіти, професійні знання і навички, професійна мобільність, виробничий досвід), особистих та ділових рис (стан здоров'я, здібності до навчання та опанування нових видів діяльності, новаторство, мотивованість, відповідальність, дисциплінованість) працівників [8, с. 128].

Серед ринково-кон'юнктурних факторів чільне місце посідає сегментна структура економічно активного населення, яка формується групами: безробітних; частково безробітних (тих, що працюють неповний робочий час чи у вимушених відпустках);

тимчасово незайнятих; вимушено незайнятих; осіб, що вперше працевлаштовуються; осіб, що шукають роботу після тривалої перерви; осіб, що планують змінити роботу тощо. Переважання безробітних, незайнятих осіб поглиблює проблеми в сфері зайнятості регіону та проявляється у його праценадлишковості.

Тенденції праценадлишковості призводять до низки викривлень у сегментній структурі економічно активного населення, зокрема поширення вимушеного та прихованого безробіття. Як специфічний сегмент ринку, приховане безробіття охоплює ту частину працівників, яка стала надлишковою у зв'язку зі спадом виробництва та структурними змінами в ньому, проте продовжує формально рахуватися зайнятою, і яка при певних умовах буде або вивільнена і поповнить відкритий ринок праці, або перейде в категорію ефективно зайнятих [7, с. 62-63].

Серед ринково-кон'юнктурних мезофакторів важливим індикатором також є маркетингове середовище ринку праці. Цю категорію розглядаємо, як соціальний і управлінський процес взаємодії суб'єктів ринку праці та його інфраструктури, за допомогою якого суб'єкти ринку праці задовольняють потреби цільової аудиторії шляхом створення товарів і споживчих цінностей та обміну ними між собою для задоволення своїх потреб та досягнення мети власної діяльності [2, с. 36]. Очевидно, що сприятливе маркетингове середовище стимулює ділову активність в регіоні та, як наслідок, створюються додаткові робочі місця і його праценадлишковість зменшується.

Серед *економічних факторів* особливо важливим індикатором постає структура економіки регіону, що проявляється в його спеціалізації. Саме спеціалізація господарської діяльності регіону зумовлює сегментацію ринку праці, що в свою чергу визначає формування структури зайнятості з переважанням того чи іншого сегменту [4, с. 7]. Для Тернопільської області характерна структура економіки з переважанням сільського господарства, яке в структурі валової доданої вартості становить майже 20%. Наступними за вагомістю є торгівля, ремонт автомобілів, побутових виробів (майже 15%) та переробна промисловість (понад 14%). Разом з тим, хочемо підкреслити зменшення частки сільського господарства за показником валової доданої вартості протягом останніх 5-ти років на майже 7% та найбільш стрімке зростання державного управління (на 2,2%), торгівлі, ремонту автомобілів, побутових виробів (на 2,1%), переробної (на 2,1%) та добувної (на 1%) промисловості. Такі структурні переміни призводять до зміни в потребі економічно активного населення за професійно-кваліфікаційними ознаками та у випадку їх стрімкого поглиблення можуть викликати диспропорції між попитом та пропозицією на ринку праці серед фахівців сільського господарства, яке в структурі економіки області скорочується, та фахівців сфери послуг і промисловості, які поступово розвиваються.

На макрорівні діють впливи на попит і пропозицію економічно активного населення через природно-географічні та екологічні фактори. На рівні регіону вони концентруються в *екогенологічних факторах* за напрямками [3, с. 125]: клімат; стан повітряного басейну; екологічна освіта; стан водного басейну; екологізація рекреації; хіміко-фізичний стан ґрунту; динамічність екосистем; зелені насадження; ефективність природоохоронної діяльності; фітодизайн; розвиток соціальної інфраструктури; зоозони; мотивація природокористування; екологічна інфраструктура; екологічне виховання; здоров'я населення; екологічна інформація, її повнота, точність і своєчасність; етнокультура. Тут хочемо підкреслити вагомість здоров'я, що є дуже важливим елементом людського капіталу, оскільки визначає фізичну, розумову та психічну здатність особи до праці, до різноманітних видів соціальної діяльності. Поганий стан здоров'я перешкоджає навчанню та здобуванню професійної освіти, не дає можливості повністю використати свій

професійний і творчий потенціал на виробництві, обумовлює погане фізичне самопочуття населення, нагромадження негативних емоцій [1, с. 248, 252]. Стан здоров'я умовно відображає екогомологічні мезофактори, але також є і важливим індикатором, що визначає якість економічно активного населення.

Геопросторові мезофактори є важливими до врахування у впливах на праценадлишковість регіону в силу їх визначальної ролі для функціонування регіональних ринків праці, про що стверджує Н. Запухляк. Вчена формулює це так: специфіка функціонування регіонального ринку праці значною мірою визначається впливом наявних геопросторових передумов, що формують територіальну організацію господарства, трудового потенціалу та сфери прикладання праці, їх взаємозалежністю та взаємозв'язком [4, с.4-5]. У даній групі факторів важливим індикатором є сусідство регіону до інших територій з диференційованими умовами соціально-економічного розвитку, унаслідок чого активізується міжрегіональний перерозподіл економічно активного населення.

Інші мезофактори також є важливими при визначенні їх впливів на зайнятість населення в праценадлишковому регіоні.

Висновки. Таким чином, підкреслюємо значимість саме регіональної політики в сфері зайнятості та реалізації заходів щодо подолання надмірної праценадлишковості, адже очевидно, що впливи мезофакторів є найбільш сильними та такими, що безпосередньо піддаються коректуванню. Таким чином, надалі важливо сконцентрувати наукові дослідження на розробці ефективної регіональної політики зайнятості населення.

Список використаних джерел

1. Антонюк В. П. Формування та використання людського капіталу в Україні: соціально-економічна оцінка та забезпечення розвитку : Монографія / В. П. Антонюк // НАН України. Ін-т економіки пром-сті. – Донецьк, 2007. – 348 с.
2. Беленький П. Ю. Інфраструктура ринку праці (глобалізаційні та регіональні аспекти) / П. Ю. Беленький, В.Б. Люткевич // НАН України. Ін-т регіональних досліджень; відп. ред. П. Ю. Беленький. – Львів, 2004. – 121 с.
3. Долішній М. І. Трудовий потенціал і зайнятість: теоретичні основи та регіональні особливості / М. І. Долішній, С. М. Злупко та ін. // НАН України. Інститут регіональних досліджень; Відп. ред. Долішній М. І. – Львів, 1997. – 422 с.
4. Запухляк Н. І. Суспільно-географічні засади функціонування ринку праці та зайнятості населення (на прикладі Івано-Франківської області): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. геогр. наук: спец. 11.00.02 «Економічна та соціальна географія» // Н.І. Запухляк. – Київ, 2007. – 17 с.
5. Златопольський О. Ф. Ринок праці і зайнятість / О. Ф. Златопольський // НАН України. Ін-т регіональних досліджень; відп. ред. М. І. Долішній. – Львів, 2000. – 268 с.
6. Легкий В. І. Поліпшення зайнятості населення в праценадлишковому регіоні: дис. на здобуття наук. ступеня кандидата економічних наук: 08.00.07 / В. І. Легкий. – Львів, 2012. – 230 с.
7. Смит А. Исследование о природе и причине богатства народов / А. Смит. – М., 1935. – Т. 1, с. 73
8. Шевченко Л. С. Вища професійна освіта в контексті соціального захисту праці / Л. С. Шевченко // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Регіональні особливості організації праці в умовах системної кризи: [зб. наук. пр.] /

НАН України. Ін-т регіональних досліджень; відп. ред. Є. І. Бойко. – Львів, 2010. – Вип. 4(84). – 480 с.

Легкий В. И. Влияние и оценка мезофакторов формирования занятости населения працеизбыточного региона

Очерчена иерархическая структура мезофакторов формирования занятости населения трудоизбыточного региона. Охарактеризовано возможное влияние мезофакторов формирования занятости населения в трудоизбыточном регионе. Акцентируется внимание на том, что с помощью эффективной региональной политики деструктивное влияние мезофакторов на занятость населения в трудоизбыточном регионе может быть ослаблено.

Ключевые слова: праценадлишковий регион, мезофактори, рыночно-кон'юнктурні мезофактори, занятость населения, скрытая безработица.

Legkyi V. I. Effect and evaluation of mezofaktoriv employment pratsenadlyshkovoho region

The hierarchical structure of mezofaktoriv of forming of employment of population of labour surplus region is outlined. Possible influence of mezofaktoriv of forming of employment of population is described in a праценадлишковому region. Attention is accented on that by an effective regional policy destructive influence of mezofaktoriv on employment of population in a labour surplus region can be weak.

Key words: labour surplus region, mezofaktor, market-tactical mezofaktory, employment, hidden unemployment.

